

Alki Zei (1923-2020)

Un càntir a la finestra

Traducció: Anna Figueras

El Nikos inclinava el cap endavant, com si volgués recolzar el seu front encès en el càntir, que es refredava a l'ampit de la finestra. Però es va mantenir així, amb el cap inclinat sense trobar el refrescant refugi.

Sempre que tenia molta calor i no podia dormir, anava a posar-se dret davant de la finestra oberta de bat a bat. Aleshores recordava de nou Atenes... carrer Levkossias... una caseta petita, escanyada enmig de blocs de pisos. A l'estiu, malgrat les finestres obertes, no podies respirar. Aleshores el Nikos recolzava el front al vas. Tot seguit l'agafava i en bevia glops llargs i assedegats. La Sofia entreobria els ulls i somreia.

—T'ofegaràs, murmurava i tapava l'Aliki, que, entremig del son, havia apartat el llençol.

Ara la Sofia dorm profundament, vençuda pel cansament i l'emoció. Una mica més enllà, al sofà, hi dorm una noia. Té una espatlla nua i el coixí s'ha omplert de cabells negres. «Arribem demà Sofia Aliki», deia el telegrama, enviat des del tren.

La Nataixa havia tornat la primera a casa des de la feina i el Nikos la va trobar amb el telegrama obert a la mà.

La Nataixa porta una trena gruixuda, que cargola en un monyo dalt de tot del cap. Quan està amoïnada, es treu una a una les agulles com si volgués alliberar-se d'un pes superflu. La cua cau pesadament a un costat —de la mateixa manera que la portava la primera vegada, quan la va conèixer... ara fa deu anys.

Una noia va arribar i es va quedar dreta a la porta oberta de la classe. Vestia una faldilla fosca passada de moda i una brusa blanca. Els alumnes, el més jove dels quals tenia disset anys i el més gran havia passat la quarantena, se la miraven sorpresos. El Nikos es va fixar en les seves gruixudes sabates negres, que no s'adeien amb els seus llargs peus ben formats.

La noia va fer uns passos vacil·lants, després es va dirigir ràpidament a la pissarra i hi va escriure una frase: *ETO DOM*.

—És la nostra professora, el company va donar un cop de colze al Nikos.

—*ETO DOM*, això és casa nostra, van pronunciar tots junts i tot seguit van posar-se a escriure la frase a les seves llibretes.

El Nikos, quan va haver omplert unes quantes ratlles, va començar a recordar casa seva... i després el carrer Levkossias... llavors, quan el va travessar per darrera vegada.

La Sofia enllestia les coses d'ell mentre li preguntava titubejant.

—Però és necessari? I era clar que era necessari.

L'Aiki l'estirava de la màniga.

—Em portaràs una nina i una bicicleta?

Es va acomiadar de totes dues al pati allargat que donava al carrer.

—Val més que no m'acompanyeu més enfora, diu el Nikos, que no s'adoni el veïnat que marxo.

—Va fer alguns passos pel carrer i va sentir la Sofia que girava la clau dues vegades. Li sembla estrany que recordi tan vivament aquell so. Quan va ser a prop del carrer Patissión, es va girar i va contemplar el carrer inclinat amb les escanyolides acàcies. Ja s'havia fet de nit. D'una finestra oberta, una burilla encesa va aparèixer com una estrella fugaç i va caure sobre l'asfalt.

La Nataixa es va aturar al seu costat. Ell es va girar i la va mirar. La noia va enrogir i li va assenyalar la llibreta, amb les dues o tres úniques ratlles escrites. El Nikos va somriure, va agafar la ploma i va començar amb afany a omplir la pàgina... *ETO DOM... ETO DOM*.

Després, de mica en mica, a mesura que passava el temps, la frase creixia. Va esdevenir: «Això és casa nostra i el nostre jardí i el nostre carrer». Van començar a identificar els primers significats. El Nikos, amb temps, va preparar una frase en rus i la va dir un dia a la Nataixa, quan la classe s'acabava.

—*U vas krasivie volosi*. Té uns cabells bonics.

La Nataixa li va corregir la pronunciació i es va posar a explicar a tota la classe per què s'havia de pronunciar així.

—Però no es canviarà mai les sabates? Va murmurar al seu costat el Petros, que era mariner i havia voltat per tot el món.

La Nataixa no canviava de sabates, ni de vestit, però anava sempre neta i amb la roba acabada de planxar.

«Ens han arribat uns estrangers», els havia dit el degà de la universitat, i va parlar de la Grècia Antiga als estudiants i, després, del Vint-i-u, de la Resistència, i acabà parlant d'aquests d'aquí, dels exiliats al cor d'Àsia. Qui vol ajudar-los a aprendre la llengua i després a estudiar?

La primera a aixecar la mà va ser la Nataixa, estudiant de tercer any de Filologia. Sense ella, potser el Nikos no hauria arribat mai a ser enginyer. No era només la llengua el que ho impedia. Tot just havia acabat el quart curs de secundària, quan van entrar els alemanys i després no va trobar mai més temps per continuar. Però la Nataixa, malgrat que és filòloga, té una manera particular d'explicar les matemàtiques, i li va ensenyar en poc temps tot el que no va poder, durant anys, fer-li entrar al cap el senyor Filipidis, el professor de matemàtiques de vuitè de secundària.

Amb els exàmens va arribar també la primera carta d'Atenes: «Què serà de nosaltres?» escriu la Sofia, i acaba: «T'estimo sempre».

La Nataixa segueix pas a pas els exàmens. Quan van acabar, va convidar tots els alumnes a casa seva. Viu, amb la seva mare, en una petita habitació. Miris on miris, fotografies. Són el pare de la Nataixa, l'oncle, el germà que van matar a la guerra. Casa seva a Ucraïna va cremar sencera.

—Nosaltres també som refugiats, però a la nostra terra, diu la seva mare com si els compadís.

Després no diu res més, ni dels seus morts, ni de la guerra. Els omple els plats a vessar i els pregunta per les seves mares. La Nataixa somriu i canvia de conversa. Vol portar-los d'excursió a un riu.

El Peneu corria sota els seus peus. El Nikos agafava la mà de la Sofia. Era una noia prima, de cabells curts i foscos. El van adreçar a ella, quan va anar a Làrissa, perquè el posés en contacte amb els guerrillers. Recorda que, la primera vegada, l'esperava al marge del riu. Vestia una jaqueta blanca feta d'aspre pèl de cabra. Gairebé era primavera, feia sol, la jaqueta tota blanca, els cabells de la Sofia totalment negres.

Com és possible que hagin passat dinou anys, des d'aquella primavera del quaranta-tres? I d'aquests dinou anys, si algú sumés tots els mesos que han passat junts, no li sortiria ben bé ni un any. Guerrilla, exili, clandestinitat i, enmig de tot això, petits respirs amb la Sofia i l'Aiki, que havia nascut mentrestant. La Sofia l'esperava amb delit a cada trobada. Els darrers temps, van viure sis mesos seguits al carrer Levkossias, a casa del Nikos.

—Quan la nena sigui una mica més gran jo també compliré el meu somni, es va lamentar ella alguna vegada.

Els somnis de la Sofia mai no els va arribar a conèixer del tot el Nikos. Va tornar a marxar. Aquest cop, la separació va durar dotze inacabables anys per a la Sofia. «La nena se m'escapa de les mans», escrivia a les seves cartes, «agafa un camí que no voldríem ni tu ni jo...»

Només baixar del tren, es va desplomar als seus braços, al principi sense dir res. Després només va dir:

—Que em deixin tranquil·la, Nikos.

Al seu costat hi ha una noia espigada, igual que la Sofia als dinou anys, només que —se'n va adonar immediatament el Nikos— no es devia assemblar gens ni mica al caràcter d'aquella Sofia.

—Pare, diu l'Aiki, ja el primer vespre, mentre sopaven. Vas deu anys endarrerit.

El Nikos va trigar a respondre. Rumiava que la Nataixa s'havia deixat el raspall de dents al lavabo.

- Què vols dir?

L'Aiki esclata a riure.

—Ja no hi ha ningú a Atenes que porti un vestit de seda crua.

—Però és fresc, diu ell, i després s'empipa, perquè s'ha sentit obligat a justificar-se.

A l'Aiki no li ha agradat res de l'habitació. La làmpada, les cortines de tul, les prestatgeries... i una a una totes les petites coses que, ara fa vuit anys, la Nataixa va portar plena d'il·lusió per decorar la casa.

A Atenes no es porta, pare...

El Nikos està a punt de dir alguna cosa, però la mirada trista de la Sofia el reté. La Sofia, des del matí que va entrar per primer cop a casa, no ha tocat res. Sembla com si hi hagués vingut convidada i no volgués canviar la disposició de la mestressa. L'Aiki no deixa res al seu lloc.

—Però és que no tens gens de gust, diu mentre juga a pilota amb un coixí que té un cérvol brodat al damunt.

El Nikos l'hi pren de les mans.

—Aquest és el meu dot, va dir rient la Nataixa, quan va anar a viure amb ell, després de la mort de la seva mare.

Era l'única cosa que es va salvar de la casa cremada a Ucraïna. La Nataixa solia, quan seia al sofà, estrènyer el coixí contra seu pit mentre parlava.

—Ho has pensat bé, això d'anar a viure junts? Li va preguntar el Nikos.

—La Nataixa va estrènyer encara més el coixí contra ella.

—Des d'aquell dia al riu que ho desitjava.

Quan van anar d'excursió al riu, el Nikos va recordar de nou el Peneu. No perquè se li assemblés gens. Aquest d'aquí era un riu cristal·lí i profund, que corria enmig de dos boscos. Però, tal com va veure la Nataixa cridar-lo des del petit pont penjant, no va poder evitar recordar la Sofia.

En Nikos és a prop de la Nataixa i tots dos miren avall cap al riu. Els boscos estan silenciosos. La Nataixa sembla no pensar en res. Per a ella és una desconeguda, la noia del Peneu. Però tampoc el Nikos no té la seva imatge massa nítida. El braç de la Nataixa es recolza sobre el seu. El petit pont penjant es mou com si ho fes al compàs de la seva respiració. La respiració d'ells és ràpida. S'aboquen sobre la barana de corda. D'aquí a poc les seves galtes es tocaran... El Nikos pensa que les galtes de la Nataixa deuen cremar... Però la Nataixa no és la noia d'una nit... Defuig la seva mirada. Ella busca la d'ell i li passa les mans al voltant del coll.

I ara que està dret davant de la finestra oberta, li sembla que vindrà per posar-se darrere seu i abraçar-lo amb tots dos braços. Tal com succeïa cada dia, durant vuit anys sencers.

En Nikos esperava que arribaria un dia que tornarien Grècia. La Nataixa s'adonava que enyorava molt la seva terra, però no mostrava la seva tristesa quan ell permetia que l'anhel li esclatés de nou. Li parlava sense parar d'Atenes. Ella ja ho sabia tot. El vuitè curs de secundària, que no va poder acabar, la cantonada entre els carrers Levkossias i Xipre, on gairebé el van arrestar els alemanys. La Nataixa coneixia cadascuna de les botigues del carrer Levkossias: la merceria del Kostas, la lleteria del senyor Andreas...

Si feia arròs amb llet, de la manera que li havia ensenyat el Nikos, estava contenta quan ell li deia: «Fins i tot és més bo que el del senyor Andreas!»

La Nataixa l'estima, però sap que mai no podrà ser la muller del Nikos. —Però, un fill teu, sí que el voldria!

Això ho havia dit molts cops, de vegades amb tendresa i suplicant, de vegades amb ràbia.

A mesura que passava el temps, la Sofia i l'Aliki esdevenien quelcom molt llunyà. Els anys passaven, les cartes anaven i venien amb poca freqüència. De mica en mica la imatge d'elles s'esvaeix. Fins que, inesperadament, va arribar d'Atenes la mare d'un amic i va portar el missatge.

—La teva dona fa diligències per venir.

El Nikos va estar a punt de cridar: «La meva dona és la Nataixa!»

La mare de l'amic parla de la Sofia, dels seus suplicis per pujar la criatura, de la feina que no trobava, de les portes que se li tancaven perquè el marit es troba allà on es troba. Fins i tot la família no la deixava estar —volien casar-la amb algú molt ben situat. Després el Nikos va avergonyir-se perquè va pensar que hauria valgut més que la Sofia hagués acceptat aquest ben situat. Es va avergonyir de viure com vivia: havia estudiat enginyeria, treballava i tenia la Nataixa, que des del principi treia hores de les seves classes per ajudar-lo.

«Quan la nena hagi crescut una mica més, jo també compliré els meus somnis.»

Quan ho havia dit això, la Sofia?

Ell podia seure els vespres al costat de la Nataixa a mirar la televisió mentre la Sofia passava ànsia per quan tornaria a casa l'Aliki, que no es perdia cap pel·lícula al cinema.

—Què hi pot fer? Deia la mare del seu amic que ho va explicar. Si no hi ha un pare a casa...

El telegrama va arribar de sobte, sense que hi hagués hagut una carta prèvia: ARRIBEM DEMÀ.

La Nataixa volta per casa i no aconsegueix recollir les seves coses.

Al Nikos li havien promès una altra casa, quan arribés la seva dona. Però venien demà... DEMÀ.

El tren de la Sofia arribava a les 12 del migdia i el de la Nataixa marxava a les 10 del matí. La Nataixa ha demanat la baixa a la feina i marxa a la ciutat on va néixer. Va tornar a casa i el Nikos esperava que li comunicés la seva decisió.

—He comprat un bitllet per a la meva terra, va dir només.

El Nikos sap que allà no ha quedat viu ningú de la seva família. Va entrar en aquesta habitació sent una noia, estudiant encara, portava una trena al costat i calçava unes sabates gruixudes. Ara la Nataixa ha complert els trenta. És professora numerària a la universitat. S'ha posat sabates amb talons d'agulla i s'ha recollit els cabells. Demà, una dona sola sortirà per aquesta porta. I el Nikos no l'aturarà, no li preguntarà: «On vas?»

«Es referà treballant!» Li venen al cap aquestes paraules i les diu dintre seu, com si volgués confortar-se ell mateix.

«Es referà treballant!» Sap que si diu aquesta frase en veu alta ressonarà freda i falsa.

La Nataixa li ha lliurat els vuit anys més bonics de la seva vida. Se la mira com arreplega amb moviments silenciosos les seves coses. Quan tornava a casa sempre era sorollosa i xerraire. Obria i tancava els armaris amb fressa, picava els plats i parlava.

—Avui, a l'hora del canvi de classe, ha entrat el rector. «Natàlia Andréevna», diu, «un altre cop amb les finestres obertes...?» Té por que es constipin els alumnes i perdin alguna classe... La Vera diu que anem a veure *Filomena Marturano*... hi surt el seu promès... No podria mai de la vida casar-me amb un actor...

Ara, tot són mutismes i silencis. Fa la maleta i l'omple amb una munt de coses inútils. Les noves tovalloles xineses, amb els ocells de colors, queden sense estrenar a l'armari. Agafa la vella jaqueta de vellut que el Nikos portava per casa, una bufanda de llana amb serrells a les puntes, que ell tenia de Grècia. Després també s'emporta el seu obrecartes. Agafa cada cosa i se la mira com si fos la primera vegada. La contempla i després la posa a la maleta. Per últim ha trobat els volums de Tolstoi *Guerra i pau*.

«A la meva Nataixa», deia a la dedicatòria. El Nikos la vigila de reüll i prega que no l'obri i la vegi... La Nataixa no l'obre. Posa el llibre directament a la maleta... Quantes nits van passar llegint-lo junts...? Potser ella també està pensant el mateix, amb les mans recolzades a la tapa oberta de la maleta com si dubtés de tancar-la?

—No m'he penedit de res, desfà el seu silenci, amb una certa obstinació a la veu.

Per la seva mirada el Nikos s'adona que és veritat. Fa per abraçar-la.

—No! Diu. Val més així, si no, no tindrè el coratge de marxar.

El Nikos va desitjar, en aquell moment, que no trobés el coratge, que cridés, que fes un escàndol, que digués «No vaig enlloc. Jo sóc la teva dona...» Després ell li explicaria a la Sofia... A la Sofia, que ha esperat deu anys sencers! No va renegar d'ell, ni quan l'hi van demanar per poder trobar feina! La Sofia, que no va fer cas a ningú.

«Adoro el lloc on vius» li escrivia en una carta enviada a través d'un altre país. «Només allà algú es pot sentir persona.» Què li podia explicar a la Sofia?
—Nataixa, què puc fer? Pregunta, i la seva veu amaga desesperació. La Nataixa mira a fora per la finestra.

—Mira, diu, com si no hagués sentit les seves paraules. Que alta que sembla de nit la nova torre de la televisió.

El Nikos es posa al seu costat, li passa la mà per les espatlles. Tots dos es miren la torre de ferro, que sembla que toqui el cel. Se la miren fins que es fa de dia.

La Nataixa ha marxat molt d'hora de casa. Es trobarien a l'estació. El Nikos mira de trobar-la enmig de la gent. De vegades deien que farien aquest viatge junts, perquè el Nikos conegués el lloc on ella va néixer.

—Quan era petita, li explicava, mirava els carregaments de fusta al Dnièper. Rodaven plàcidament, com si estiguessin segurs que res no pertorbaria el seu viatge. Jo m'estava a la vora del riu i els deia: «Passi-ho bé! Passi-ho bé...!» fins que desapareixien.

Algú l'agafa de la mà. El Nikos es gira i queda de pedra. És la Nataixa, amb els cabells tallats curts, gairebé com un xicot.

—Està de moda, diu amb una veu que no sembla la seva. De nosaltres, les dones soviètiques, diuen que anem un munt anys endarrerides de la moda. El Nikos volia protestar, però no diu res. No té dret a dir-li res més.

La Nataixa s'està dreta davant la finestra del tren. El Nikos no sap com s'acomiaden dues persones que han viscut vuit anys juntes... com s'acomiaden per sempre.

—Escriu, aconseguix dir.

—No, no! S'afanya a contestar ella.

El tren ja ha arrencat. Amb prou feines es distingeix el cap pelat de la Nataixa. Al Nikos li ha semblat sentir un crit: «Nikos!!!». Així, tal com la Nataixa pronunciava el seu nom. Potser només li ha semblat. Al seu costat hi ha una noieta amb una trena gruixuda. Fa onejar el mocador en direcció al tren que ja ha desaparegut.

—Mai, mai no oblidaré, s'adona que murmura.

I tanmateix ha passat moltes hores sense pensar en la Nataixa. Mentre la Sofia li parlava d'Atenes. Dels amics, dels coneguts, i fins i tot dels desconeguts.

I ara, davant de la finestra, sent una pressió al cor. Li ve a la memòria Atenes... L'Aiki es regira al llit i aparta el llençol, tal com feia quan era petita... El Nikos no sap com s'ho farà amb una noia de disset anys que no s'assembla ni a la Sofia ni a la Nataixa... La Nataixa també deu estar desvetllada davant la finestra del tren... La calor és asfixiant i pesada... Amb la Sofia aconseguirà ser afectuós... A Atenes, per molta calor que faci, en algun moment arribarà el vent etesi des del mar... Amor, però, no n'hi pot donar...se l'ha emportat la Nataixa.

Una fàbrica ha acabat el torn de nit. El carrer de sota la finestra s'ha omplert de gent.

—Bona nit, deia la Nataixa, i li feia un petó. La fàbrica ha plegat i tu encara xerroteges d'Atenes.

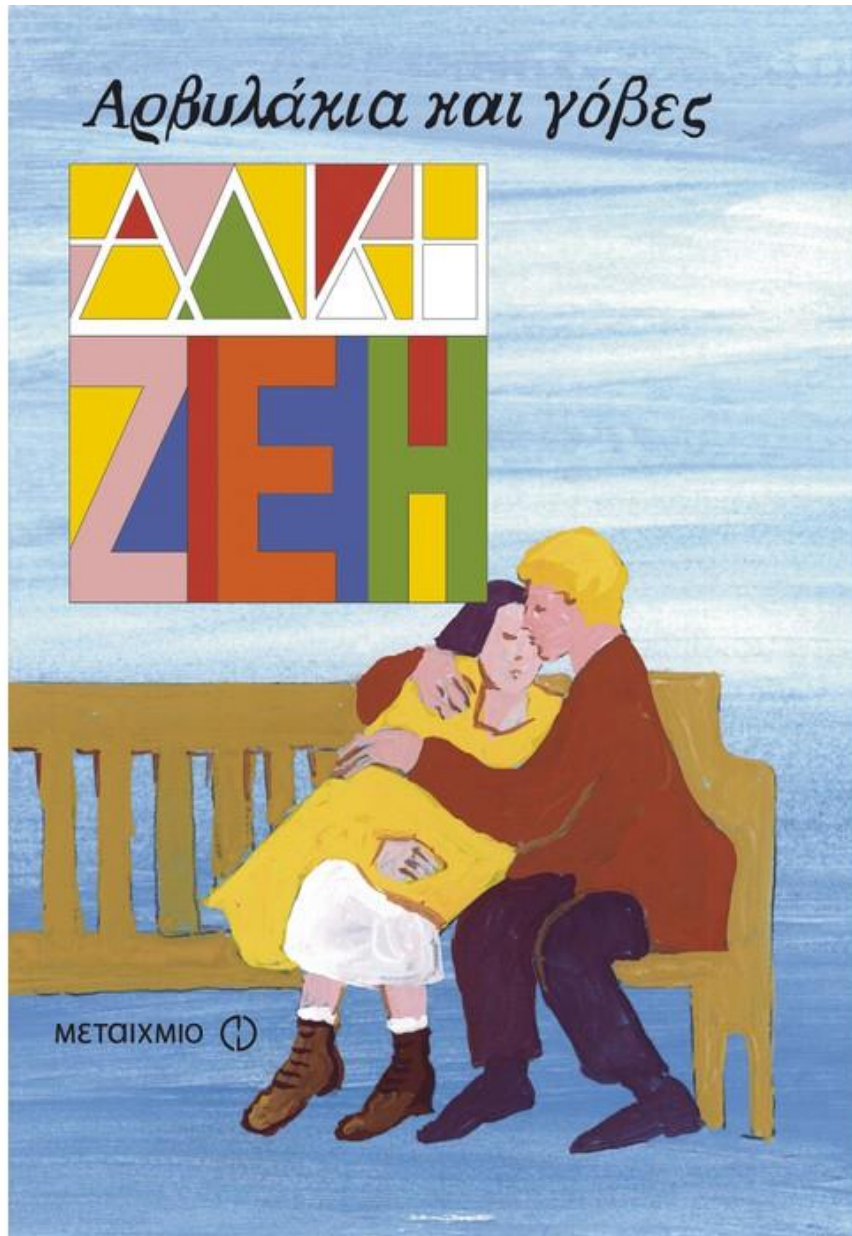
Al Nikos li sembla que no pot respirar... Ara al carrer Levkossias hi deu haver calma. Només es deuen sentir els roncs del senyor Kambanis, que dorm al balcó del bloc del costat. De tant en tant també deu arribar una remor des de la lleteria del senyor Andreas! És el motor de la nevera que es posa en marxa... Deuen ser les tres i el Nikos encara s'està dret davant de la finestra... A Atenes el son és lleuger, amb poques hores en tens prou...

I en aquest moment, que és infinitament lluny de la seva ciutat, no ha desitjat res més que beure aigua del càntir, que és a la fresca a la finestra de casa, al carrer Levkossias.

Moscou, 1964

Άλκη Ζέη. 2011 [1975]. «Ένα σταμνί στο παράθυρο», *Αρβυλάκια και γόβες* [«Un càntir a la finestra», *Botetes militars i sabates de tacó*]. Atenes: Μεταίχμιο, pàgs. 13-30.

Portada de la nova edició de *Botetes militars i sabates de taló*.